

TÜRKİYE'DEKİ KIRSAL TURİZM POLİTİKALARI

Rural Tourism Policies in Turkey

* M. Tuğcan İNAN
** Zehra EĞE

ÖZET

Kırsal turizm, şehirlerin kalabalığından, gürültüsünden ve hava kirliliğinden uzaklaşarak bireylerin doğal bir ortamda dinlenme, farklı kültürleri görme ve doğa ile iç içe olma gibi amaçlarla kırsal bir bölgede konaklamayı tercih ettikleri bir turizm türüdür. Genellikle sezon dışında kalan dönemlerde turizmi canlandırması, turizmin ülke içerisinde bulunan diğer bölgelere de dağılmasını sağlaması ve bu sayede bölgesel kalkınmaya katkıda bulunması, doğal kaynakların bilinçli kullanılmasına yardımcı olması ve kırsaldaki bireylerin de hayatına etkide bulunarak gelir dağılımında adaletin sağlanmasına destek olması gibi birçok faydası bulunmaktadır.

Türkiye, hem coğrafik hem de kültürel özellikleri ile kırsal turizm potansiyeli oldukça zengin bir ülkedir. Bu potansiyelden yararlanabilmek amacıyla kırsal kalkınmaya yönelik ve buna bağlı olarak kırsal turizme yönelik politikalar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu politikalara örnek olarak 2004-2006 yılları arasında kapsayan Ön Ulusal Kalkınma planı, 2006-2010 yılları arasında kapsayan Tarım Strateji Belgesi, 2006-2013 yılları arasında kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı ve 2001-2013 arasında kapsayan 2023 Turizm Stratejisi verilebilir.

Türkiye'de planlı kalkınmanın başladığı 1963 yılından günümüze kadar olan süreçte kırsal turizmle ilgili ulusal turizm politikalarının beş yıllık kalkınma planlarından yararlanılarak değerlendirilmesidir..

Anahtar Kelimeler: Kırsal turizm, kırsal kalkınma, kırsal turizm politikaları.

ABSTRACT

Rural tourism is a type of tourism that people prefer to stay in rural area with the purpose of move away from the crowds, noise and air pollution of cities for being intertwined with nature. Rural tourism has many benefits such as revitalization of tourism in the low seasons, providing the distribution to other areas and contributing to regional development, helping to consciously use nature resources and helping to provide justice in income distribution by influencing the life of rural individuals.

Turkey, has both geographical and cultural attributes for rural tourism potential. In order to benefit from this potential, therefore, efforts are made to develop policies for rural development and rural tourism. Examples of these policies Pre-National Development Plan includes 2004-2006, Agricultural Strategy Document include 2006-2010, Ninth Development Plan include 2014-2018 and the 2023 Tourism Strategy include 2001-2013 can be given. The planned development of Turkey from 1963 until today the start of the process in rural tourism related national tourism policy is evaluated through the use of five-year development plan.

Keywords: Rural tourism, rural development, rural tourism policy.

doi.org/10.32958/gastoria.587280

Yazar Bilgileri

ORCID:

* 0000-0002-6208-3513

**0000-0003-2243-8495

Email:

*mtugcaninan@adu.edu.tr

**zege@adu.edu.tr

GİRİŞ

İnsanların seyahat tercihlerindeki değişimler, potansiyeli bulunan ülkeleri bu değişikliklere yanıt vermeye zorlamaktadır. Çünkü günümüz turisti heyecan, özgürlük, değişik kültürleri tanıma isteği, doğaya duyulan özlem gibi gereksinimlerini karşılayabilen yeni çekim yerlerine ve etkinliklere yönelmektedir. Doğaya duyulan özlemi giderebilecek turizm türlerinden biri de kırsal turizmdir. Sanayileşme ve kentleşme, kırsal toplumun özellikle ekonomik yapısını sürekli değiştirmiştir. Konuya ülkemiz açısından bakıldığında, özellikle kırsal alanlarda tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesi, hane halkına düşen arazi miktarını azaltmış ve genç nüfusu göçe zorlamıştır (Doğan ve Özasan, 2017: 62). Kent yaşamından uzaklaşmak isteyen kişiler için ideal bir dinlenme olanağı sunan kırsal turizm, kırsal alanlar için ekonomik getiri açısından önemlidir. Kırsal alanların turizme kazandırılması sonucunda bölgenin ekonomik yapısının güçlenmesinin yanı sıra köyden kente göçü engellemesi, gelir dengesizliğini azaltması, altyapı ve üst yapı olanaklarının iyileştirilmesi gibi sorunların çözümüne de katkı sağlanabilecektir. Son yıllarda dünyada ve Türkiye'de hızla gelişmekte olan yeni bir turizm çeşidi olan kırsal turizm, kırsal alanların kalkınmasında yeni bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir.

Türkiye, tarihi, doğal ve kültürel kaynaklar açısından yüksek bir potansiyele sahiptir. Kırsal turizm, her mevsim yapılabilen bir turizm türü olması, birçok turizm türüne entegre olabilmesi, rekreasyonel etkinliklerin çok çeşitli ve özgün olması, doğal çevrenin ve kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunması, sürdürülebilir turizm anlayışına hizmet etmesi ve ülkenin tanıtımında önemli bir araç olması gibi nedenlerle üzerinde önemle durulması gereken bir turizm türüdür. Ülkemizin uluslararası turizmden aldığı payı arttırabilmesi için kırsal turizm potansiyelini harekete geçirecek etkili politikalara ihtiyacı vardır (Soykan, 2003: 2-9). Bu araştırmanın amacı da Türkiye'de şu zamana kadar uygulanan kırsal turizm politikalarının incelenerek kırsal turizm potansiyelini harekete geçirecek uygulamaları ortaya çıkarmaktır. Kırsal turizm mevsimsel bir özelliği olmayan ve günümüzde insanların gürültü ve şehirlerin kalabalığından kaçmak için kullandığı en önemli turizm türlerinin başında yer almaktadır. Bu turizm türünü geliştirebilmek ve kırsal turizmden daha fazla pay elde edebilmek için kırsal turizm politikalarımızı gözden geçirmemiz çok önemlidir. Bu çalışma da tüm kırsal turizm politikalarını ve uygulamalarını bir araya getirerek literatüre katkıda bulunacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kırsal Kalkınma

Kırsal kalkınma, kırsal alanlarda yaşayanların sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan yapısını değiştirecek şekilde üretim, gelir ve refah düzeylerinin geliştirilmesi, kentsel alanlarda mevcut fiziksel ve toplumsal altyapının kırsal alanlarda oluşturulması, tarımsal ürünlerin daha iyi değerlendirilmesine yönelik etkinlik ve örgütlenmeleri ifade etmektedir (Torun, 2013: 31). Kırsal kalkınma, toplumların ihtiyaçlarına ve bilimin düzeyine göre değişiklik gösterebilmektedir. Kalkınmaya dair temel öğeler; kişi başına düşen milli gelirin arttırılması, üretim faktörlerinin miktarının artması ve etkin kullanımı, sanayi ve hizmet kesiminin milli gelir ve ihracat içerisindeki paylarının arttırılmasıdır. Kırsal kalkınma

tanımı ilk olarak Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından ele alınmıştır. Toplum kalkınması adı altında ele alınan konu küçük toplulukların içerisinde buldukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacı güden çabaların devletin de dahil olması ile birlikte ulusun tümüyle kaynaştırılması biçiminde açıklanmıştır (Dinçer v.d., 2015: 50). Kırsal kalkınma ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları olan bir süreçtir. Evrensel eşitlik, adalet olguları ile geliştirilmiş bir kırsal yaşam düzeyini temsil etmektedir. Kırsal toplumun da ülkenin refah seviyesinden pay alarak yoksulluğun yok edilmesi çabasıdır. Dengeli ve adil bir gelir düzeyi oluşturma ve üretimin istihdamın kırsalda da artırılma çabasıdır (DPT, 2000).

Kırsal turizm; kırsal, kültür, doğal çevre ve tarım ile bütünleşik ve tüm turizm türlerine kolayca entegre edilebilen bir turizm türüdür. Bu nedenle kırsal turizm genellikle av turizmi, mağara turizmi, eko-turizm gibi turizm türleri ile aynı olarak düşünülmektedir. Ancak kırsal turizmin esası köy, çiftlik ya da dağ evi gibi bir yerde konaklama faaliyetini gerçekleştirerek kırsalın sahip olduğu kültürel yapıyı tatmaya dayandığı için bu turizm türleri ile arasında birçok fark bulunmaktadır (Soykan, 2003: 2). Kırsal turizm, kırsal alanlarda gerçekleştirilmektedir. Kırsal alan; yaşam ve ekonomik faaliyetlerin, önemli ölçüde doğal kaynakların kullanımı ve değerlendirilmesine bağlı olduğu, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme süreçlerinin yavaş ilerlediği, geleneksel değerlerin hayatın şekillenmesinde etkili olduğu, yüz yüze ilişkilerin önemini koruduğu, teknolojik gelişmelerin yaşama ve üretime yansımalarının daha uzun bir zaman aldığı, sosyo-ekonomik nitelikleriyle kentsel alanlar dışında kalan mekânlardır (DPT, 2000). Kırsal turizm; turistlere etnik ve coğrafi karakterlerden, tarihinden, alışılmışın dışında kültür öğelerinden ve doğasından kaynaklanan çekicilikleriyle şehrin stresinden, kalabalığından ve kaostan uzak, turistlerin rahatlayabileceği ve doğa ile iç içe olabilecekleri bir turizm sağlamaktadır (Karacan v.d, 2016: 3).

Kırsal turizmin altı temel ilkesi bulunmaktadır. Bunlar (Karafakı, Yazgan, 2012: 55);

- 1.Yararlanma ilkesi:** Tüm turistlerin kırsaldan daha fazla yararlanmasını, kırsaldaki kültür ve tarihi daha iyi anlamalarını sağlamak için tanıtımlar yapılmalıdır
- 2.Gelişim ilkesi:** Kırsaldaki turizm gelişiminin kırsalın korunmasına ve kalkınmasına yardımcı olması gerekir.
- 3.Tasarım ilkesi:** Yeni turizm gelişim yerlerinin saptanması, yönetilmesi ve peyzaja uygun olması gerekir.
- 4.Kırsal ekonomi ilkesi:** Turizme yapılan yatırımların kırsal ekonomiyi etkileyecek ancak aşırı kullanım dolayısıyla turizm kaynaklarına zarar vermeyecek bir ekonomi planı yapılarak turizmi daha uzun döneme yaymayı planlamalıdır.
- 5.Koruma ilkesi:** Kırsal turizmin en önemli varlığı olan kırsalın korunmasını ve geliştirilmesini amaçlamalıdır.
- 6.Pazarlama ilkesi:** Son ilke ise turizmin tanıtım, bilgilendirme ve pazarlama girişimlerinde insanların kırsala yönelik ilgilerini arttırmaya çalışmalıdır.

Kırsal Turizmin Önemi

Turizmin yıl içindeki dağılımı coğrafi koşullar, turistik talep, turizm politikaları ve turizm türleri gibi birçok faktörden etkilenebilir. Turizmin belirli dönemlerde yoğunluk göstermesi çevresel ve sosyo-kültürel pek çok soruna yol açabilmektedir. Ayrıca bu tür sorunların olduğu bölgelere yönelik talebin azalması da bölgelerin ekonomik kayıplara uğramasına yol açmaktadır. Kırsal turizm ise günümüzde şehirlerin kalabalığından ve gürültüsünden kurtularak, doğa ve geleneksel yaşam biçimleri ile iç içe olmak isteyenlerin katıldığı bir turizm türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle belirli bir mevsimsel özelliği bulunmamaktadır. Birçok aktiviteyi içerisinde bulunduran kırsal turizm her mevsime uygun turistik ürünler sunabilmektedir ve bu yönüyle diğer turizm türlerinden ayrılmaktadır. Kırsal turizm, istihdam ve yeni yatırımlar yoluyla kırsal alandaki ekonomiye de birçok katkıda bulunmaktadır. Kırsal alanlarda üretilen yerel ürünlerin tanıtımını ve kullanımını da teşvik etmektedir(Mercan & Pak 2014: 30). Kırsal turizmin temeli doğal güzelliklere, kültürel öğelere ve tarihi değerlere dayanmaktadır. Bu nedenle turizmde yaşanan gelişmeler bölge halkının çevresel konularda bilinçlenmesine neden olabilir. Böylece kırsal turizm, kaynakları sürdürülebilirliğinin sağlanmasına, doğal ve kültürel öğelerin korunmasına yardımcı olabilir (Kuter ve Ünal 2013:193-194).

Kırsal Turizmden Beklenen Olumlu Etkiler

Kırsal turizm gerçekleştiği bölgede birçok olumlu etki meydana getirmektedir. Bu etkiler ekonomik etkiler, fiziksel çevreye etkiler ve sosyo-kültürel etkiler olmak üzere üç başlık altında incelenebilmektedir.

Ekonomik Etkiler

Kırsal turizm, kırsal bölgelerin kalkınmasına, gelir dağılımında adaletin sağlanmasına, yeni sektörlerin ortaya çıkmasına ve istihdamın artmasına neden olarak hem bölge hem de ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Ülkemizde kırsal alanlardan şehirlere göç hızla devam etmektedir ve kırsal alanlarda yaşanan göçlerin başlıca sebebi ise ekonomi etkenlerdir. Kırsal turizm yeni iş olanakları sağlayarak bölgede yaşayan yerel halkın istihdam edilmesini sağlayabilir. Ayrıca kırsal bölgelerde istihdamın en yoğun olduğu sektör tarım sektörüdür. Turizm tarım sektöründe çalışan bireyler için de bir ek gelir ya da dönemlik iş olanağı da oluşturabilir.(Karafakı ve Yazgan, 2012: 56).

Fiziksel Yapıya Etkileri

Turizm potansiyeline sahip kırsal bölgelerin turizm amacıyla kullanılabilmesi için öncelikle altyapı, ulaştırma ve yerel hizmetlerin tamamlanmış olması gerekmektedir. Başlangıçta bölge içerisinde yer alan su, enerji, ulaşım, kanalizasyon sistemleri v.b. yerel halk için yeterli dahi olsa turizmde yaşanan gelişmeler sonucunda sahip olunan altyapı ve hizmetler yetersiz kalmaya başlayabilir. Bu nedenle turizm yeni altyapı ve üst yapı çalışmalarını da beraberinde getirir. Yapılan çalışmalar her ne kadar turizm amacıyla yapılıyor olsa da gerek sağlık gerek eğitim gerekse altyapı ve diğer hizmetlerinin

kalitesinde yaşanacak artışlar kırsalda yaşayan bireylerin hayatlarını da önemli derecede etkileyebilir (Karaman ve Gül, 2015:13).

Sosyo-Kültürel Etkiler

Bireylerin kişisel davranış, ahlak kuralları, toplum örgütlenmesi, gelenekleri ve aile ilişkileri gibi olgularında yaşanan değişikliklerinin temel nedeninin sosyo-kültürel ilişkiler olduğu söylenebilir. Turizm yapısı gereği farklı kültürlerde yaşayan kişilerin bir araya gelerek, etkileşime girmelerini sağlamaktadır. Turizmin gelişmesi ile birlikte kırsalda yaşayan bireylerin, turistler ile etkileşimi sonucu sosyal açıdan gelişmelerini sağlayacağı ve bu durumun yerel halk üzerinde olumlu davranış değişikliklerine yol açacağı söylenebilir (Torun, 2013:34).

Türkiye'de Kırsal Kalkınma ve Kırsal Turizm

Türkiye'de kırsal alanların kalkındırılması ve kırsal nüfusun yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına kadar uzanmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşu ile başlayan modernleşme hareketleri, tarımda ve kırsal kesimde kalkınma çabalarında da etkisini göstermiştir. Nüfusun çok önemli bir bölümünün köylerde yaşadığı ve ekonominin ağırlıklı olarak tarıma dayandığı bu ortamda, tarımsal ve kırsal kalkınmanın ulusal kalkınmadaki rolü, kalkınma ve çağdaşlaşma çabalarında tarıma ve kırsal nüfusa özel bir önem verilmesini zorunlu hale getirmiştir (Çeken vd., 2007:4). Türkiye bulunduğu coğrafi konumu ve doğal yapısı nedeniyle kırsal turizm etkinliklerinin gerçekleştirilmesi için uygun olan iklim koşulları, doğal kaynaklar, bozulmamış çevre, milli parklar, dağlar, yaylalar ve akarsuları ile kırsal turizmin gerçekleşmesi için gerekli aktivitelere ev sahipliği yapabilecek bir bölge durumundadır. Özellikle ülke içerisindeki şehirleşmenin artması kırsal alanlarda turizm amaçlı gelişmelerin oluşmasını sağlamış, fakat bu gelişmeler belirli bir planlama esasına dayalı olmadığı için beklenen düzeylere ulaşamamıştır (Torun, 2013: 35). 2018 yılında kültürel etkileşim, gezi, eğlence ve sportif faaliyetler amacıyla ülkemizi ziyaret eden yabancı turist sayısı 25 milyon kişinin üzerindedir (www.tuik.gov.tr). Kırsal turizmde konaklama hizmetleri genellikle köylü ve ya çiftçinin bizzat kendi evinde, kırsal pansiyonlar veya otellerde, kırsal tatil köyleri ve kamping alanlarında verilmektedir. Gününbirlik gelen ziyaretçilerin ilgisini çekmek için bölgelerde uygulanan çeşitli kurslar, şenlikler, kültür gezileri, piknikler, sportif etkinlikler, şenlikler ve festivaller de bulunmaktadır. Fakat özellikle turist profili ve Türkiye'nin kırsal yapısından kaynaklı olarak genellikle en çok uygulanan aktiviteler doğa yürüyüşleri, rekreasyon etkinlikleri, alışveriş ve yeme-içmeyi kapsayan köy ziyaretleridir (Özçatalbaş, 2006: 6-7).

YÖNTEM

Bu araştırma bir derleme çalışmasıdır. Öncelikle kırsal turizmin tanımı, önemi ve etkileri kuramsal olarak ele alınmış, ardından günümüze kadar hazırlanan beş yıllık kalkınma planları incelenerek kırsal turizmin geliştirilmesi adına uygulanan politikalar değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Türkiye'deki Kırsal Turizm Politikaları

Kırsal alan kalkınma politikaları; kırsal alandaki toplumların ekonomik, toplumsal, sosyal ve kültürel olanaklarını geliştirmeye ve bu toplumlara daha iyi bir yaşam kalitesi sunmaya yönelik çabalardır. Bu çabalar devletin de dahil olduğu çalışmalardır. Türkiye'de bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının ortadan kaldırılması amacıyla bazı politikalar uygulamaya konulmuş ve kırsal toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi hedeflenmiş, ancak istenen hedeflere tam anlamıyla ulaşılamamıştır (Kuter & Ünal, 2013: 198-199). Türkiye'de kırsal kalkınmaya ilişkin politikalar birinci kalkınma planı itibariyle ele alınmaya başlamış olsa da doğrudan kırsal turizmi ve kırsal turizmi bir kalkınma aracı olarak kullanmayı hedefleyen politikaların Dokuzuncu Kalkınma Planı ile ele alınmaya başladığı görülmektedir. Fakat Ön Kalkınma Planı ve Sekizinci Kalkınma Planında yer alan kırsal alanlarda ekonomik faaliyetlerin artırılmasına ilişkin maddelerin kırsal turizm politikalarına temel oluşturduğu söylenebilir. Kırsal turizm planlamalarının öncesinde kalan ve kırsal kalkınmayı hedef alan politikalar aşağıdaki yer alan şekilde sıralanabilir (Dinçer v.d., 2015:55).

●**Birinci Kalkınma Planı (1963-1967):**Kırsal alanlardaki yapılacak altyapı çalışmaları ile kırsalda yaşayan bireylerin yaşam kalitesini arttırmaya yönelik politikalar içermektedir.

●**İkinci Kalkınma Planı (1968-1972):**İkinci kalkınma planı özellikle sanayi sektörünün ekonomide sürükleyici sektör olmasını hedefleyen bir planlamadır. Kırsal alanlarda tarım sektörü çalışanlarının sanayi alanında da istihdam edilmesini amaçlayan politikalara sahiptir.

●**Üçüncü Kalkınma Planı (1973-1977):**Bir önceki kalkınma planı ile benzerlikler göstermektedir. Sanayileşmenin ön planda olduğu bu kalkınma planında, merkez Köy anlayışı ile köylerin sanayileşmesi hedeflenmiştir.

●**Dördüncü Kalkınma Planı (1979-1983):**Köy kavramı ile gelişmemiş bölgelerin, bölge planlanması ile düzenlenmesi amaçlanmıştır.

●**Beşinci Kalkınma Planı (1985-1989):**Beşinci kalkınma planı altyapı ve konut yatırımlarının artmasını, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasını öngörmüştür. Kırsal kalkınma projeleri kapsamında kalkınmada öncelikle yörelerin geliştirilmesi planlanmıştır.

●**Altıncı Kalkınma Planı (1990-1994):**Kırsal alan planlama yaklaşımı ile birlikte tarıma dayalı sanayi ve hizmetlerin planlamasının merkez köylere verilmesini hedef almıştır.

●**Yedinci Kalkınma Planı (1996-2000):**Bu kalkınma planında da daha öncelerde olduğu gibi kırsal altyapı konusu üzerinde durulmuştur.

●**Sekizinci Kalkınma Planı (2001-2005):**Kırsal kalkınmanın önemini anlaşılmaya başladığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma anlayışı ve bu anlayışa uygun kırsal kalkınma ve gelişme projeleri ortaya çıkarılmıştır. Kalkınma planları içerisinde yer alan kırsal kalkınma politikaları incelendiğinde, kırsal kalkınmanın gerçek önemini sekizinci kalkınma planı döneminde fark edildiği görülmektedir. Sekizinci

kalkınma planı öncesinde kırsal yaşam kalitesini artırmaya, merkez köy anlayışını oluşturmaya, sanayileşmeye ve kırsal alanların altyapı planlamalarının yapılmasına yönelik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ancak, sekizinci kalkınma planı ile birlikte sürdürülebilir kalkınma hedefi ele alınmış ve bu anlayışa uygun projeler üretilmeye başlanmıştır. Bu sayede sekizinci kalkınma planı, kırsal turizm ve kırsal alanların kalkınmasına yönelik diğer sürdürülebilir kalkınma projelerine öncülük yapmıştır. Hatta sekizinci kalkınma planının son yıllarına denk gelen 2004-2006 Ön Ulusal Kalkınma Planı içerisinde sürdürülebilir kırsal kalkınma ve kırsalda yeni sektörler oluşturmaya ilişkin politikardan ilk kez söz edilmeye başlanmıştır.

Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006)

1999 yılında yapılan Helsinki zirvesinde Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine aday bir ülke olduğu ve tüm diğer aday ülkeler gibi Avrupa Stratejileri doğrultusunda reformlarını hızlandıran ve destekleyen bir katılım öncesi stratejiden yararlanması kararlaştırılmıştır. Bu ilk ön ulusal kalkınma planı, Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkileri çerçevesinde Avrupa Birliği tarafından 2004-2006 döneminde sağlanacak olan ekonomik ve sosyal uyuma yönelik katılım öncesi mali yardımların kullanımına temel oluşturması amacıyla hazırlanmıştır. Orta vadeli bu stratejinin temel amaç ve öncelikleri yüksek oranlı ve istikrarlı bir büyümenin sağlanması, uluslararası rekabet gücüne ve yüksek teknolojiye yönelik bir ekonomik yapı oluşturulması, insan kaynaklarının geliştirilmesi, istihdamın artırılması, altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi, çevrenin korunması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılarak kırsal kalkınmanın sağlanmasıdır. Tüm bu politikalar sürdürülebilir kırsal kalkınmaya ve istihdama yönelik çalışmaları ele almaktadır. Ayrıca Ön Ulusal Kalkınma Planı içerisinde yer alan "Kırsal alanlarda ekonomik faaliyet çeşitliliğinin sağlanması" maddesi kırsal turizm kavramının konuşulmaya başlamasına neden olmaktadır. (Kalkınma Bakanlığı, 2019).

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)

Dokuzuncu Kalkınma Planı, değişimin ve rekabetin son derece yoğun olduğu, küreselleşmenin her alanda etkisini gösterdiği, belirsizliklerin arttığı bir döneme denk gelmektedir. Bu nedenlerle "İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış" bir Türkiye vizyonu ile ortaya çıkan dokuzuncu kalkınma planı, kırsal kesimle ilgili de birçok politikaya sahiptir. Öncelikle kırsal kesimde gelir dağılımında adaletin sağlanması, kırsal alandaki yoksulluğun giderilmesi, kırsaldaki eğitim seviyesinin artırılması, bilişim teknolojilerinin kullanım seviyesinin yükseltilmesi gibi temel konular ele alınmıştır. Ardından kırsal alanda tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetlere yönelik insan kaynaklarının artırılması, kırsal alanlarda gelir getirici yeni faaliyetlerin uygulamaya geçirilmesi, sürdürülebilirliğin sağlanması gibi planlardan da bahsedilmiştir.

Turizme ilişkin politikalar incelendiğinde kültür turizminin geliştirilmesi, tarım ve turizm başta olmak üzere çevreye duyarlı sektörlerde ekolojik potansiyelin değerlendirilmesi, eko turizmin geliştirilmesi, turizm potansiyeli olan ancak bu güne kadar yeterince ele alınmamış yörelerde turizmin geliştirilmesi, turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımının iyileştirilmesi, turizme elverişli bölgelerde altyapı finansmanının sağlanması, yöresel

örneklerin çoğaltılması ve kırsal alanda turizm üretim faaliyetlerinin geliştirilmesi üzerine politikalar olduğu görülmektedir (Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2006: 53-120).

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)

Onuncu kalkınma planı ülke vatandaşlarının yüksek refah seviyesine ulaşması yolunda bir kilometre taşı olması amacıyla hazırlanmış, küresel ekonomide geleceğe dönük risklerin en aza indirgenmesi ve ülkenin küresel gelişmelerle birlikte hareket edilebilmesi hedeflerine yönelik bir plandır. Bu kalkınma planı içerisinde kırsal kalkınma ile ilgili amaçlar yine önceki kalkınma planları ile benzerlik göstermektedir. Kırsal kesimdeki asgari refah düzeyinin ülke ortalamasına yaklaştırılması, kırsal toplumun yaşam ve iş koşullarının iyileştirilmesi, ekonomi ve istihdamın güçlendirilmesi, fiziki altyapıların iyileştirilmesi temel hedefler olarak belirlenmiştir.

Onuncu kalkınma planını diğer planlardan ayıran en büyük özelliklerden biri kırsal ekonomideki üretim ve istihdam yapısına yönelik turizm faaliyetlerinin oluşturulması bu plan içerisinde kendisine doğrudan yer bulmuştur. Ayrıca sosyal hizmetler, eğitim, ekonomi, nüfus yoğunluğunun arttırılması ve göçlerin azaltılmasına yönelik politikalar da kırsal kalkınma politikaları içerisinde kendisine yer bulmuştur. Onuncu kalkınma planı da aynı dokuzuncu kalkınma planı döneminde olduğu gibi sürdürülebilir bir kalkınmayı hedefleyen iyileştirilmiş ve çevre yönetiminin güçlendirileceği bir kırsal kalkınma stratejisini ortaya koymuştur. Onuncu kalkınma planı içerisinde yer alan turizm politikaları incelendiğinde, turizmde nitelikli iş gücü ve hizmet kalitesinin arttırılmasına yönelik politikalar öncelikle göze çarpmaktadır. Ayrıca turizm ürün ve hizmetlerinin çeşitlendirilmesi, doğal kültürel değerlerin korunması ve sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde bölgesel kalkınmada öncü bir sektör olma amacı gütmesi de kırsal turizmin gelişmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir (Onuncu Kalkınma Planı,2013: 129-154).

2023 Turizm Stratejisi (2007-2013)

Sürdürülebilir turizm yaklaşımının benimsenerek istihdamın artmasını ve bölgesel gelişmede turizmin öncü bir sektör konumuna ulaştırılması vizyonunun benimsendiği 2023 Turizm Stratejisi, kırsal kalkınmada kırsal turizmin bir araç olarak kullanılmasına en çok değinen planlardan biri olduğu söylenebilir. 2023 Turizm Stratejisinde yer alan ilkelerden kırsal turizmi hedef alan ilkeler aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- Bölge ekonomisinde üretim çeşitliliğinin arttırılarak ekonomik istikrarın sağlanması,
- Bölgede nitelikli, niteliksiz işgücüne önemli çalışma fırsatlarının oluşturulması,
- Bölgede yer alan küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi,
- Yerel düzeyde sanayii ve ticareti uyarıcı altyapı yatırımlarının geliştirilmesi,
- Gençlerin ve toplumun eğitimi ile yerel düzeyde modernizasyon sürecinin sağlanması,
- Sosyo-ekonomik gelişme konusunda başka seçeneği olmayan bir yörede yerel halk ve turistler tarafından kullanılacak rekreasyonel ve turistik olanakların sağlanması,

- Yerel düzeyde kişisel gelirlerin ve vergi vb. kamu gelirlerinin artırılması,
- Yerel düzeyde imajın geliştirilmesi ve yerel halkın çevre koruma ve geliştirme bilincinin artmasına yönelik çalışmaların yapılması.

Ayrıca 2023 turizm hedefleri içerisinde kırsal kesimde tarım dışı istihdam alanları oluşturulması, böylece bölgeler arasındaki dengesizliklerin azaltılması, ekonomik anlamda gelişme ile birlikte nüfus göçlerinin önüne geçilmesi, kırsal bölgelerde üretim çeşitliliğinin artırılması, kırsal turizm tesislerinin kurulmasının desteklenmesi gibi politikalara da yer verilmiştir (2023 Turizm Stratejisi, 2014: 3-35).

Türkiye'de Kırsal Turizmin Swot Analizi

Şehirler büyümeye ve gelişmeye devam ettikçe kırsal turizmin önemi giderek artmaktadır. Bunun sonucunda kırsal turizm alanında yatırım yapmak isteyen kişi sayısı da artmaktadır. Yatırımcıların riski en aza indirebilmek için kırsal turizmin fırsatlarını ve tehditlerini, güçlü ve zayıf yönlerini bilmeleri gerekmektedir. Bunun için de bir SWOT analizine ihtiyaç vardır. Yapılacak olan SWOT analizi bölgeden bölgeye farklılık gösterse de, genel olarak kırsal turizm ile ilgili SWOT analizi aşağıdaki tabloda incelenebilir.

Tablo 1. Kırsal Turizm SWOT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler	Fırsatlar	Tehtitler
a. Zengin kültür ve gelenekler	a. Kırsal Alanlarda nüfus azalması ve göç	a. Tarım İşletmeleri için uygun iklim özellikleri	a. Yetersiz mali kaynaklar
b. Üretim deseni geniş kırsal alanlar	b. Köy ve ilçelerde yüksek oranda işsizlik	b. Bilgi teknolojilerinin kullanım yaygınlığı	b. Harcamaların etkin olmayış
c. Etkin ve kapasiteli yerel yönetimler	c. Yatırım ve programlamada yetersiz koordinasyon	c. Çevre duyarlılığındaki artış	c. Planlama ve karar alma süreçlerinde sektör bazlı yaklaşım
d. Köylerin yenilenmesi konusunda geniş bilgi ve tecrübeler	d. Kırsal turizmin yoğun olduğu bölgelerde kırsal kültür ve mirası simgeleyen yapıların yetersiz restorasyonu	d. Bölgesel kalkınma planlarının etkin oluşu.	d. Düşük oranlı kamu katılımı
e. Genç ve bilgili insan potansiyeli	e. Yetersiz altyapı (yol, su, sağlık hizmetleri, eğitim)	e. Köy ve ilçelerin sivil toplum kuruluşları ile olan bağlantıları	e. Yerel ve ulusal ekonominin yeterli etkiye sahip olamaması- stratejiler ve planlamalar için yetersiz kaynaklar,
f. Ulusal plan ve programlar	f. Yetersiz kanalizasyon ve hijyenik koşullar	f. Ulusal düzeyde enflasyonun düşüş göstermesi	f. Kalkınmada ve turizm gelirlerinde düşüş sonucu göçün artması.
	g. Ulaşım araçlarının kalite düşüklüğü		

Türkiye’deki Kırsal Turizm Politikaları
Muharrem Tuğcan İNAN, Zehra EGE

	h. Altyapı yetersizliğinden kaynaklanan tarım işletmeciliğinin etkin üretim, kalite ve pazarlama imkânlarından yoksun oluşu		
	ı. Sağlık ve eğitim alanlarında yetersiz tesisler ve donanım ihtiyaçları		
	i. Mevcut varlıklarını ve tarihi miraslarını tanıtım ve reklam eksikliği		

Kaynak: Dinçer, M.Z, Türkay, B., Avunduk, Z.B. (2015), Kırsal Turizm Politikaları: Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Politikaların Değerlendirilmesi, *International Journal of Social and Economic Sciences*, 5(1), 49-60’dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1 incelendiğinde, kırsal turizmin zayıf yönlerinin oldukça fazla olduğu ve bunların genellikle altyapı yetersizliğinden kaynaklandığı görülmektedir. Ayrıca bölgenin mali durumu ile ilişkili tehditlerin de oldukça yoğun olduğu söylenebilir. Fakat turizmin fiziksel yapıya etkileri ele alındığında kırsal bölgelerin turizm amacıyla kullanılabilmesi için öncelikle gerekli altyapının sağlanması gerekmektedir. Bu durumda kırsal alanların turizme elverişli hale getirilebilmesi için devlet tarafından yapılacak yatırımlar, kırsal alanların mali dengesini bozmayacaktır ve kırsal turizmin zayıf yönlerini ortadan kaldırarak güçlü yönlerini ve fırsatlarının artmasını sağlayabilecektir.

Türkiye’de Kırsal Turizm Uygulamaları

Türkiye’de kırsal turizmi geliştirmek amacıyla birçok proje uygulanmaktadır. Bunların bazılarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi, Gönüllü Bilgi ve Tecrübe Takası (TATUTA): Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği tarafından Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (GEF) ve Küçük Destek Programı (SGP) katkısıyla proje yürütülmektedir. Tatura projesinin ana amacı, Türkiye’deki ekolojik tarım ile geçinen çiftçi ailelerine mali, gönüllü işgücü ve/veya bilgi desteği sağlayarak ekolojik tarımı teşvik etmek ve sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Projede, ekolojik üretimin teknik, pazarlama, sosyal, çevresel vs. boyutlarında bilgi/ilgi sahibi kişilerin, çiftlik ve işletmelerde bilgi, deneyim ve/veya iş güçlerini paylaşırken yiyecek, içecek ve barınma ihtiyaçları çiftlik tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca, gönüllüler hem sosyal bir kaynaşmaya hem de yerelde ki gerçek tecrübeye ve bu tecrübeye dayalı bilgiye ulaşmaktadırlar (Buğday Derneği, 2019).

Doğu Anadolu Turizm Geliştirme Projesi: Bu proje Doğu Anadolu bölgesinde yer alan ve gelişmişlik açısından diğer illerin gerisinde kalmış Çoruh, Uzundere, İspir gibi bölgelerin bireysel ve kurumsal kapasitesinin artırılmasını hedefleyen bir projedir. Yeni turistik ürünler ortaya koyma, daha yoğun turizm faaliyetlerinin sağlanabilmesi amacıyla

bölgenin tanıtılması ve yerel kapasitenin geliştirilmesi gibi ilkelere sahiptir. Bu projenin sonucunda bölgede gerçek bir turizm hareketi başladı. Bölgeye gelen turist sayılarında gözle görülür bir artış meydana geldi, bölgedeki pansiyon ve rehber sayıları arttı (Önal, 2016). Projenin temel hedefleri şu şekilde sıralanabilir.

1. Ürün geliştirme (örnek: kuş gözlem, trekking, rafting, vs)
2. Daha yoğun turizm faaliyeti ve daha yüksek turizm geliri için bölgenin tanıtımının sağlanması (ör. Tanıtım malzemesi, belgesel filmler, bölgeye tur acentelerinin seyahati, vs.)
3. Yerel kapasite geliştirme (ör. Yerel ortaklarla çalışma gezisi, yerel pansiyonların kapasitelerinin geliştirilmesi, Pazar bağlantılarının kurulması, vb.)

Manisa İli Tekelioğlu Köyü Kırsal Turizm Gelişim Projesi: 2005 yılının son aylarında Manisa Valiliği'nin girişimleri ile başlanmış ve tüm kamu kurumlarının desteği ile ortaya çıkan bir projedir. Projenin amacı Tekelioğlu köyünün sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel şartlarını geliştirmektir. Proje kapsamında ilk olarak köy muhtarı aracılığıyla, yerel halk proje hakkında bilgilendirilmiştir. Ardından Manisa Tarım İl Müdürlüğü, Salihli Lisesi'ndeki turizm öğretmenleri ve el sanatları öğretmenleri aracılığıyla eğitim programları düzenlenmiştir. Düzenlenen program ile yerel halk ürünlerini sağlıklı ve karlı bir biçimde nasıl satacaklarını öğrenmiştir. Daha sonra Manisa Tarım İl Müdürlüğü; Manisa Belediyesi, Manisa Turizm İl Müdürlüğü, Valilik ve Salihli Ticaret odasının da destekleriyle köy merkezinde bir festival organize edilmiştir. (Şerefioğlu, 2009: 124-126)

Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP): DOKAP projesi kapsamında kırsal turizm ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, kırsal turizm amacıyla yatırım yapmak isteyen girişimcilere destekler sağlanması, kırsal turizm ve eko-turizm merkezlerine ait farklı dillerde hazırlanmış yeşil tatil rehberlerinin yayınlanması, bölgenin sahip olduğu kültürel özelliklerin kırsal turizm boyutuyla beraber yürütülmesi gibi hedeflerin olduğu görülmektedir(Demiryürek, 2016: 70-100).

Kırsal Kalkınma Programı (IPARD):IPARD,Avrupa Birliği tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere destek olmak amacıyla oluşturulan, Katılım Öncesi Yardım Aracı'nın Kırsal Kalkınma bileşenidir. IPARD içerisinde yer alan kırsal turizm projeleri incelendiğinde kırsal alanlardaki altyapı olanaklarının geliştirilerek turizme uygun hale getirilmesi, yeni konaklama tesisleri ve rekreasyonel alanların oluşturulması, halihazırda mevcut tesislerin yenilenmesi ve bölgenin tanıtımlarının yapılması gibi birçok amacı içinde barındırmaktadır. (Kırsal Kalkınma Programı, 2014: 28).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küreselleşen ve endüstrileşen dünyanın en büyük problemlerinden biri hızlı şehirleşmedir. Şehirleşme, endüstrileşmeye ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak şehirlerde yaşayan kişi sayısında yaşanan artış temsil etmektedir. BBC'nin yayınladığı bir çalışmaya göre 2017 yılı itibariyle dünya nüfusunda yaşanan artış 83 milyon kişi civarındadır. Günümüzde yaşayan insan nüfusu 7,5 milyar civarındayken, bu nüfusun 2100 yılına kadar 11,2 milyar seviyesine ulaşması beklenmektedir. Ayrıca 2030 yılı itibariyle nüfusu 10 milyonu aşan mega kent sayısının da 41'e ulaşması, 2050 yılı itibariyle de dünya nüfusunun üçte ikisinin

şehirlerde yaşamaya başlaması tahmin edilmektedir (BBC, 2017). Yaşanan sanayileşme ve hızlı şehirleşmenin de etkileriyle çevre kirliliği, trafik ve stres gibi sorunlar her geçen gün artmaktadır. Bu durum neticesinde bireyler doğal ortamlara yapacakları seyahatlere daha fazla önem vermeye başlamıştır. Bu da "kırsal turizm" olgusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kırsal turizmin ortaya çıkması ile birlikte, bu turizm türünün gelişebilmesi için kırsal turizm politikalarına ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Türkiye'de bu politikalar bir süredir, kalkınma planları içerisinde kendine yer buluyor olsa da henüz tam olarak gerçekleştirilememiştir. Kırsal bölgelerdeki yaşam kalitesi özellikle ekonomik anlamda şehirlerde yaşayanlara oranla çok daha düşüktür. Ayrıca kırsal alanda yaşayan bireylerin istihdam olanaklarının yetersiz olduğu ve nüfusun büyük bir çoğunluğunun tarım sektöründe çalıştığı görülmektedir. Bu sorunların bir sonucu olarak özellikle çalışma çağındaki genç nüfusun büyük bir kısmı şehirlere göç etmektedir. Turizm ise yeni yatırımların yapılmasını ve istihdamın artmasını sağlayarak gerçekleştiği bölgeye ekonomik anlamda katkıda bulunmaktadır. Kırsal bölgelerde gerçekleşecek turizm faaliyetleri, kırsal kalkınmaya katkıda bulunarak, bölgeye yeni yatırımların yapılmasını, bu da istihdamı arttırarak göçlerin azalmasını sağlanabilir. Ancak kırsal bölgelerde turizmin gerçekleşebilmesi için altyapı hizmetlerinin yeterli olması gerekmektedir. Kırsal bölgelerdeki altyapı, bölge halkı için yeterli görünse de turizm gelişmeye devam ettikçe mevcut altyapı yetersiz kalacaktır. Yerel yönetimlerin mali durumları göz önüne alındığında altyapı çalışmalarını yapacak finansal kaynakların yeterli olmadığı görülmektedir. Bu durumda devletin yerel yönetimlere yardımcı olması gerekmektedir. Devletin kırsal turizmi geliştirmeye yönelik politikaları gerçekleştirmesi sonucunda kırsal turizm faaliyetleri gerçekleşebilir ve bu sayede kırsal kalkınma hedeflerine daha kolay ulaşılabilir. Ayrıca kırsal turizm her mevsime uygun aktivitelere sahip olması nedeniyle mevsimsel özelliğe sahip değildir. Kırsal turizmde yaşanacak gelişmeler yalnızca bölge halkına yardımcı olmakla kalmayıp, turizmin daha uzun bir döneme yayılmasını sağlayarak tüm ülkenin ekonomisine de katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Demiryürek, K. (2016), *Organik Tarım ve Ekonomisi*, T.C. Kalkınma Bakanlığı Doğu Karadeniz Projesi Kalkınma İdare Başkanlığı, ed. Canan, S.
- Dinçer, M.Z., Türkay, B., Avunduk, Z.B. (2015), Kırsal Turizm Politikaları: Avrupa Birliği ve Türkiye'deki Politikaların Değerlendirilmesi, *International Journal of Social and Economic Sciences*, 5(1), 49-60
- Karacan, S., Karacan, E., Güngör, Y. (2016), Kırsal Turizm ve Alternatif Kırsal Turizm Hizmetleri , *V. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu I. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu*, http://akademikpersonel.kocaeli.edu.tr/ekaracan/bildiri/ekaracan22.12.2016_14.39.04bildiri.pdf, Erişim Tarihi: 14.03.2019
- Karafakı, F.Ç., Yazgan, M.E. (2012), Kırsal Turizme Kavramsal Yaklaşım: Kırsal Turizmin Önemi ve Etkileri, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2), 55-58.
- Karaman, A., Gül, M. (2015), Kırsal Turizmin Sosyo-Kültürel - Ekonomik Etkileri Çerçevesinde Konya İli Hadim İlçesi İçin Öneriler, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 1-23.

- Keleş, R. (2010), Türkiye'de Kentleşme Kime Ne Kazandırıyor, *İdealkent*, 1(1), 28-31
- Kuter, N., Ünal, E. (2013), Kırsal Kalkınmada Kırsal Turizmin Önemi, *Orman Fakülte Dergisi*, 13(2), 192-201.
- Mercan, Ş.O., Pak, A. (2014), Küreselleşme Sürecinde Turizmin Kırsal Boyutu: Kırsal Turizmin Dünü ve Bugünü, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 7(2), 29-33.
- Önal, G. (2016), Doğu Anadolu Turizm Geliştirme Projesi (DATUR), <https://docplayer.biz.tr/8572445-Dogu-anadolu-turizm-gelistirme-projesi-datur.html> , Erişim Tarihi: 13.03.2019
- Özçatalbaş, O. (2006), Türkiye'de Kırsal Turizm Geliştirme İmkanları, *TMMOB, Turizm ve Mimarlık Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 1-12
- Quick, M. (2017), Five Numbers That Will Define the Next 100 Years, *BBC FutureNow*, Erişim adresi: <http://www.bbc.com/future/story/20170330-5-numbers-that-will-define-the-next-100-years>
- Pamukçu, H., Aydoğdu, A., Gemici, E., Samgar, B. (2015), Kırsal Turizm Etkinlikleri Tür ve Sınıflandırma, *Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, ed. Akdu, U., Çelik, İ., 520-529.
- Sevinç, G., Kantar Davran, M., Sevinç, M.R. (2018), Türkiye'de Kırdan Kente Göç ve Göçün Aile Üzerindeki Etkileri, *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 70-82.
- Soykan, F. (2003), Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi, *Ege Coğrafya Dergisi*, 12(1), 1-11.
- Şerefoğlu, C (2009), *Kalkınmada Kırsal Turizmin Rolü: 2007-2013 Yılları Arasında Ülkemizde Uygulanacak Olan IPARD Kırsal Kalkınma Programındaki Yeri, Önemi ve Beklenen Gelişmeler*, Uzmanlık Tezi, T.C. Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı,
- T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı (2006), Dokuzuncu Kalkınma Planı, Erişim Adresi: <http://www.metu.edu.tr/system/files/kalkinma.pdf>
- T.C. Başbakanlık, Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü (2013), Onuncu Kalkınma Planı, Erişim Adresi: https://pbk.tbmm.gov.tr/dokumanlar/10-kalkinma_plani.pdf
- T.C. Devlet Planlama Teşkilatı (2000), *Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, (Yayın no. 2522), Erişim Tarihi: 15.03.2019
- Erişim Adresi: www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/3137/oik538.pdf
- T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2014), Kırsal Kalkınma Programları (IPARD), https://www.tkd.gov.tr/Content/File/Ipard/IPARDII_Programi-Turkce_3Cagri.pdf , Erişim Tarihi: 14.03.2019
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007), Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı, Erişim Adresi: <http://www.kultur.gov.tr/Eklenti/906.ttstratejisi2023pdf.pdf?0>
- Torun, E. (2013), Kırsal Turizmin Bölge İnsanına Katkıları, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 15(24), 31-37.
- Yüceşahin, M.M., Bayar, R., Özgür, E.M. (2004), Türkiye'de Şehirleşmenin Mekansal Dağılışı ve Değişimi, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(1), 23-39